

Tautas pašapziņas un kultūras attīstība

(plašāks referāta izklāsts atrodams

<http://www.represetie.lv>)

Andrejs Ermuiža, Dr. Sci. Comp.

LPRA valdes loceklis,

t. 29602796

andrejs.ermuiza@inbox.lv

1. Kāpēc šī tēma ir aktuāla valstij, jaunatnei?

1. Lai audzinātu lepnumu par savu valsti un patriotismu un likvidētu mītu, ka Latvija ir neizdevusies valsts, mums ir jāiedziļinās vēsturē par tautas kultūras un pašapziņas attīstības saknēm un par represijām, kas to sagrauva.
2. Latvijas politiski represēto apvienība rūpējas represēto pieminekļu saglabāšanu, bet Okupācijas muzejs vāc un dokumentē atmiņas par represiju faktiem, bet ar to nepietiek, jo:
 1. piemiņas objekti laika gaitā saplūst ar ainavu; tie vairs nav atgādinājumi, bet kļūst par daļu no tās.
 2. Tikai faktu uzkrāšana, bez pamatota notikumu motivācijas skaidrojuma, ir maz pārliecinoša
3. Nepieciešama attiecīgo vēsturisko notikumu motivāciju sistematizācija, kas dotu aptverošu latviešiem pieņemamu naratīvu jeb ieskatu par šo laikmetu.

2. Kāpēc šī tēma ir aktuāla politrepresētajiem ?

Vairumam tiem, kas tika represēti sākot no 1940. gada, represiju iemesls bija piederība aizsargu organizācijai (kuras 80% vadītājus represēja). Vajag atklāt šo represēto piederību aizsargiem un izcelt viņu pozitīvo lomu Latvijas vēsturē.

Daži vēsturnieki par aizsargu organizāciju izsakās, ka tās darbība vērtējama neviennozīmīgi, jo piedalījušies 15. maija apvērsumā. Bet to var teikt tikai par atsevišķām personām nevis par veselu paaudzi. Vai mēs neesam pelnījuši, lai aizsargu nopelni tiktu pienācīgi novērtēti un par tās darbību uzzinātu jaunatne, mācoties vēsturi?

Bet kādēļ aizsargi netika atjaunoti atmodas laikā, tās vietā izveidojot zemessardzi, kas pakļauta aizsardzības ministrijai? Tas tiek noklusēts iztopot vēl joprojām izplatītajām kolaborācijas tendencēm. Līdz ar to mēs zaudējam pēctecību ar pagātni.

Vai tagadējā militāro zināšanu apguve, nesaistot tās ar mūsu kultūras vērtībām, ir pietiekama jaunatnes patriotisma audzināšanai? Jāapzinās mūsu nacionālās kultūras saknes.

Tautas pašapziņa un kultūra kā gara spēks

Profesors Harijs Tumans savā grāmatā “Varoņi un varonība senajā Grieķijā” par kultūru dod sekojošas definīcijas:

- 1. Kultūra ir viena no dzīvības formām, kas radniecīga ikvienam dzīvam organismam. Kultūru veido cilvēki – katrs ar savu iekšējo domu pasauli, kura nav matemātiski aprēķināma un nav pieejama nevienam no malas.***
- 2. Ne tikai kultūra, bet arī pati valsts rodas idejas dēļ un uz idejas pamata, jo tās izveidošanu nosaka nevis ekonomiskas vajadzības, bet gan augstāka mēroga kopējās dzīves un darbības projekts.***
- 3. Tautas pašapziņa rodas no pārlicības un gribas attīstīt un saglabāt savu kultūru.***

Ekskurss kultūras un pašapziņas veidošanās saknēs

Latviskās sabiedrības un kultūras veidošanās notika pirms vairākiem gadsimtiem uz dažādu sabiedrisko kustību un organizāciju bāzes.

Tās iedīgli iezīmējās jau 18. gadsimtā, kad Vidzemē ap 1740.g. veidojās brāļu draudzes (hernhūtieši), kuru mērķis bija savstarpējs atbalsts, izglītošanās (lasītprasme) un pret alkoholisma audzināšana. To apspieda Krievijas varas iestādes.

Iesētā brīvdomības sēkla vēlāk attīstījās valsts gribā, ko stiprināja jaunlatvieši (Auseklis, Kr. Valdemārs, Kr. Barons), 1. Atmodas, latviešu biedrības, dziesmu svētku organizatori un citas sabiedriskās kustības.

Pacēlumu radīja brīvvalsts izveidošana un valsts vienojošā politika pēc 15. maija apvērsuma. Tās pozitīvais moments bija konfliktējošo partiju likvidēšana un konfliktu aizstāšana ar pievēršanos kultūras dzīvei, bet negatīvais – lemt spējas ierobežošana un kritikas apslāpēšana.

Tautas pašapziņa un kultūras loma

Tautas pašapziņa un kultūra ir jebkuras nācijas gara spēks, kas nodrošina tās pastāvēšanu pat apspiešanas apstākļos un uzplaukumu brīvvalsts laikā.

Savā attīstībā gara spēks balstās uz izcilu personību iniciatīvām un plašu masu līdzdalību ideju īstenošanā, paaudžu uzkrātās kultūras, tikumu un morālo vērtību pārmantojamībā un cieņā pret savu vēsturi.

Vēsturiski mūsu gara spēka attīstībai liela loma bijusi tādām organizācijām un kustībām kā

- hernhūtieši (brāļu draudzes),
- aizsargi, Daugavas vanagi un
- Latvijas tautas fronte.

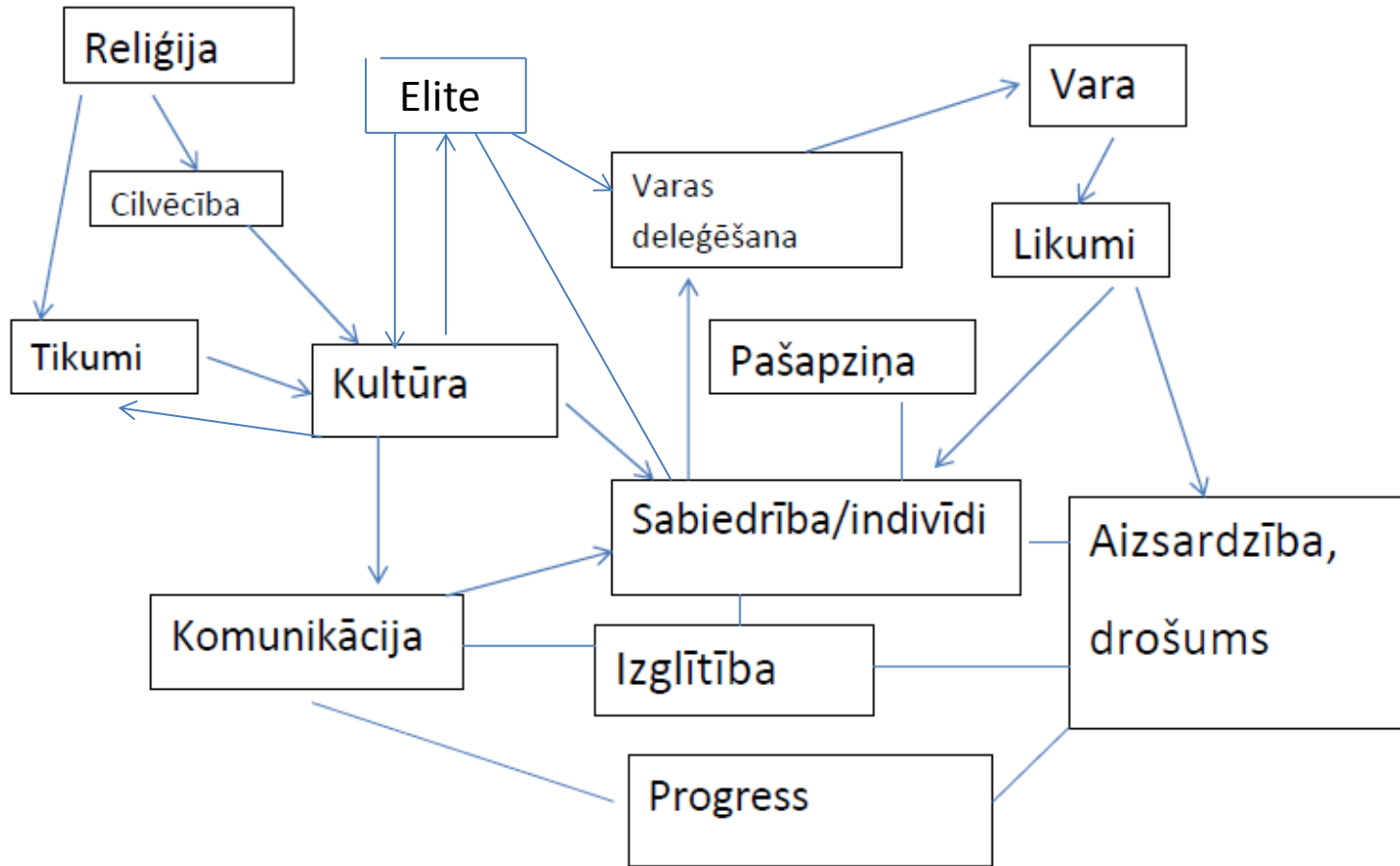
Kultūra, cilvēcība un necilvēcība

Viena no būtiskām mūsu kultūras pazīmēm ir humānisms jeb cilvēcība, cilvēku sapratne, līdzjūtīgums, kas mantots no reliģijas. Bez tā nav iespējams veidot saliedētu un bezkonfliktu sabiedrību.

Kara un okupācijas laikā tas tika nonivelēts un aizstāts ar necilvēcību jeb totalitārismu, kas cilvēkus vērtē tikai pēc kādas vienas pazīmes, piemēram, rases, tautības, mantiskā stāvokļa, izcelsmes vai, kara apstākļos, pēc formas tērpa. Tāda pieeja nav savienojama ar mūsu kultūru.

Diemžēl šāda vērtējuma izplatība, iepretim tiesiskumam, kas vērtē vairākus aspektus un cēloņsakarības, vēl joprojām pie mums pastāv.

Sabiedrības kultūras koncepti un to saites

Kustības un organizācijas, kurām bija būtiska loma kultūras un pašapziņas attīstībā

1. Hernhūtieši jeb brāļu draudze (1730-45.gg), kas savā uzplaukumā aptvēra līdz 15 000 dalībnieku, sagādājot iedzīvotāju strauju lasītprasmes uzplaukumu. To apspieda krievu pašvaldība.
2. Latvijas aizsargu organizācija (1919-40.gg), kas aptvēra līdz 70 000 dalībnieku, kurai blakus militārām aktivitātēm ievērojama loma bija biedru izglītošanā, kultūras un sporta sabiedriskām aktivitātēm
3. Pašpalīdzības organizācija Daugavas vanagi, kuru Cēdelgemas gūstekņu nometnē 1945. gada 28. decembrī nodibināja bijušo latviešu karavīru grupa.
4. Decentralizēta pretošanās kustība abiem okupācijas režīmiem
5. Latvijas tautas fronte (1988-96.gg), kas aptvēra līdz 250 000 dalībnieku un bija Latvijas neatkarības atjaunošanas mugurkauls

Kas kopējs un atšķirīgs šīm kustībām/organizācijām?

- Kopējs ir tas, ka tajās mērķtiecīgu progresu veicinot brīvprātīgi ņēma dalību vairāki desmiti tūkstoši, ziedojot savu brīvo laiku vai pat dzīvību.
- Atšķirīgs ir tas, ka pārsvarā tās, izņemot aizsargu organizāciju, radās stihiski, kā atbilde uz sabiedrībā nobriedušām problēmām, ko saprata tauta. Turklāt kustību pastāvēšana bez valsts atbalsta bija tikai īslaicīga.

Tautas pašapziņa un kultūras attīstība pēc 1.pasaules kara un brīvvalsts sākumposmā

Varas decentralizācijas centieni un izveidojušās tautas kultūras un pašapziņas iestrādnes pēc Krievijas impērijas sabrukšanas deva iespējas:

1. nodibināt savu valsti 1918. gadā,
2. cīnīties par tās pastāvēšanu pret boļševikiem un vāciešiem
3. Gūt svarīgo uzvaru 1919. gada 11. novembrī
4. Iemācīties cienīt tās personas, kuras piedalījās cīņās par brīvību, neskatoties uz viņu tautību
5. Aizsargāties no tās graužošās šķiru cīņas ideoloģijas, ka nāca no Krievijas.

Tautas pašapziņa un kultūras attīstība brīvvalsts laikā

Jāizceļ 2 posmi:

1. Pirms 1934. gada 15. maija, kad, balstoties uz pieņemto Satversmi, izveidojās daudzpartiju sistēma ar konfliktiem starp partijām (K. Ulmanis – cik partiju, tik Latviju). Jau 1919. g. 20. martā tika nodibināta aizsargu organizācija, kas, neatkarīgi no partijām, darbojās katrā apdzīvotā vietā kā paš aizsardzības spēks un sabiedrības organizators
2. Pēc 1934. gada 15. maija, kad tika apturēta Satversme, partijas tika likvidētas un ieviesta autokrātiskā pārvalde. Vēlētie amati tika aizstāti ar ieceltajiem – līdz ar to pieauga personu atbildība. Pieauga aizsargu organizācijas loma, pārņemot tai arī kultūras veicināšanas funkcijas. Konflikti tika aizstāti ar kultūras aktivitātēm. Negatīvi – tika ierobežotas pašiniciatīvas un kritika.

Aizsargu organizācijas mērķi:

1. Palīdzība miera un kārtības uzturēšanā.
2. Valsts ārējās drošības stiprināšana.
3. Patriotisma un nacionālās kultūras izkopšana, padziļināšana un nostiprināšana.
4. Fiziskās audzināšanas attīstība un fiziskās kultūras izkopšana

Aizsargu organizācijas loma kultūras attīstībā

- Aizsargu organizācijas bija valsts un tautas svētku organizētājas. Tika organizēti neskaitāmi kursi, sarīkojumi, ekskursijas, koncerti, teātra izrādes.
- Aizsargu vienībās bija ļoti daudz koru, orķestru, teātra kolektīvu un bibliotēku. Izveidojās aizsargu nami (ap 100), kuri veica kultūras un sabiedrisko darbu.
- Aizsargu vadība rūpējās par inteligences iesaistīšanu un aizsargu kultūras darbinieku sagatavošanu.
- Katrā aizsargu pulkā tika iecelts pulka kulturālās nozares vadītājs, kurš atbildēja par kultūras darbu pulkā.

Aizsargu organizācija pelnījusi cieņu un piemiņu

- Aizsargu organizācijai, kura pirmskara Latvijā aptvēra līdz 70 tūkst. dalībnieku, bija milzīga nozīme sabiedriskajā dzīvē un kultūras attīstībā.
- Tādēļ tās nodibināšanas 100-gade, nākošgad 20. martā, ir pelnījusi plašu atzīmēšanu.

Nostalģija pēc brīvvalsts iestrādnēm okupācijas laikā

- Decentralizēta pretošanās kustība abiem okupācijas režīmiem
- Vīzija par brīvvalsti, kas palīdzēja izdzīvot un nodot kultūras apziņu nākamajām paaudzēm arī trimdas apstākļos.

Ulmaņlaiku atšķirība no citu valstu autoritārām pārvaldēm

20.gadsimta 30-tos gados vairākās valstīs, tai skaitā Baltijā, nenobriedušo demokrātiju dēļ, izveidojās valsts autoritārās pārvaldes režīmi.

Vairākās valstīs, tai skaitā Krievijā un Vācijā, izveidojušies totalitārie režīmi balstījās uz necilvēciskumu, uz savu iespējamo politisko pretinieku fizisku iznīcināšanu.

Nekas tamlīdzīgs nenotika Ulmaņlaika Latvijā, kur netika nogalināts neviens politiskais pretinieks, lai gan tika izsekoti un apcietināti šķiru cīņas propagandētāji, kas pārsvarā tika iesūtīti no Krievijas.

Sabiedrības attiecību tikumi, kas bija pirmskara Latvijā

- 1) paaudžu un sociālo slāņu vienotība,
- 2) latviska Latvija visiem iedzīvotājiem (“Latvijas saule spīd visiem”),
- 3) pilsoņu drošība bez iekšējiem ienaidniekiem.

Šos tikumus un uz tiem balstītos likumus likvidēja karš un okupācijas režīms, bet tos mums būtu jāatjauno.

Kāpēc atceramies Ulmaņlaikus?

- Atmodas laikā un Latvijas atgūtā valstiskuma pirmajos gados latviešu sabiedrībā valdīja nostalgija pēc 20. gs. 30. gadu otrās puses jeb tā sauktajiem Ulmaņlaikiem, ko raksturoja pārticība, stabilitāte, latviskums, patriarhāla dzīves kārtība, sakopta vide, godīgi (vai salīdzinoši godīgi) un tautas uzticību baudoši valstsvīri

Secinājumi

1. Latviešu tautas pašapziņas un kultūras attīstību un vērtību pārmantojamību uz atsevišķu to veicinošu kustību un organizāciju pamata var izsekot jau kopš 18.gadsimta
2. Īpaši intensīvi tautas pašapziņas un kultūras attīstība notika brīvvalsts laikā, kad tajā iesaistījās aizsargu organizācija
3. Atšķirībā no autoritāriem pārvaldēm Krievijā un Vācijā, Ulmaņlaiku pārvalde nebija teroristiska, bet partiju un šķiru cīņas vietā tautai piedāvāja kultūras aktivitātes.
4. Vairums politiski represēto, kuru senči bijuši aizsargi, uzskata, ka aizsargi pelnījuši pozitīvu vērtējumu un to nodibināšanas 100-gade nākamā gada 20. martā ir svinīgi atzīmējama.